

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА – БЕОГРАД

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовео Комисију:

Комисију је именovalo Наставно-научно веће Филолошког факултета на седници одржаној од 20. до 26. априла 2021. године.

2. Састав Комисије:

Ментор: др Александра Вукотић, доцент, Филолошки факултет Универзитета у Београду
Ужа научна област: наука о књижевности, америчка књижевност
Датум избора у звање: 6.2.2018.

др Радојка Вукчевић, редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду
Ужа научна област: наука о књижевности, америчка књижевност
Датум избора у звање: 28.9.2005.

др Дубравка Ђурић, редовни професор, Факултет за медије и комуникације Универзитета Сингидунум
Ужа научна област: теорија медија
Датум избора у звање: 1.7.2016.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног родитеља, презиме	Милан, Бранко, Марковић
Датум и место рођења	22.3.1979. Чачак
Наслов мастер рада	Dubious Piety of Greenland: the Problem of Faith in Graham Greene's Catholic Trilogy
Датум и место одбране мастер рада	24.10.2008. Филолошки факултет Универзитета у Београду
Научна област из које је стечено академско звање мастера	Енглеска књижевност

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Раса, политика и популарна култура у поезији Харлемске ренесансе

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација Милана Марковића обухвата 254 компјутерски штампане странице, а подељена је на шест поглавља: 1. Увод (стр. 1-38), 2. Двострука свесност и

песме дар: Каунти Кален (стр. 39-68), 3. Сонет расне и класне мржње: Клод Макеј (стр. 69-90), 4. Црвено и црно: Стерлинг Браун (стр. 91-124), 5. Естета и пролетер у Харлему: Ленгстон Хјуз (стр. 125-178), 6. Завршна разматрања и перспективе (стр. 179-188). Списак литературе приложен на крају рада (стр. 189-194) садржи 110 библиографских јединица, након чега следи Додатак где је кандидат приложио властите преводе одабраних песама које су анализиране у раду (стр. 195-254).

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Увод дефинише предмет и циљ истраживања дисертације као анализирање афроамеричке поезије која је писана у периоду Харлемске ренесансе, односно оквирно током двадесетих и тридесетих година двадесетог века, и то кроз призму расе, политике и популарне културе. Кандидат Милан Марковић овде образлаже одабир четири песника Харлемске ренесансе, Каунитија Калена, Клода Макеја, Стерлинга Брауна и Ленгстона Хјуза, у чијој поетици препознаје генезу модерне афроамеричке поезије и сматра их како најзначајнијим песницима овог периода, тако и најрепрезентативнијим у односу на тему рада. Уводно поглавље садржи два теоријско-методолошка потпоглавља, **Теоријски увод: Популарна култура и црне студије и Историјски контекст и харлемска панорама**, где кандидат испитује међусобно преплитање и „преливање“ питања расе, политике и популарне културе, и са посебним занимањем истражује тему односа моћи и субверзивног потенцијала маргине: мањинских, опозиционих, супкултурних и контракултурних феномена. У теоријском и историјском уводу кандидат даје преглед критичке литературе из области студија културе, афро-америчке хуманистике и политике (Грамши, Алтисер, Фиск, Стори, Баба, Бурдје, Ду Боис, Лок, Скајлер и др.), са акцентом на најзначајнијим текстовима на којима су утемељене Црне студије и Новоцрначка ренесанса. Кандидат Марковић Харлемску ренесансу посматра као врхунац црне уметности и афирмације, која је, како наводи, донела осећај традиције за нове генерације црних интелектуалаца и први пут увела популарну и фолклорну црначку културу у сфере високе уметности, а високу уметност у сфере популарног и политичког.

У поглављу **Двострука свесност и песме дар: Каунти Кален** Милан Марковић анализира рад Каунтија Калена кога описује као једну од најсјајнијих звезда Харлемске ренесансе чији је статус међу великим црним песницима касније оспораван, делом и захваљујући Каленовом оклевању да такву одредницу прихвати. Како Марковић наводи, његов опус карактеришу изражена расна освешћеност и поетика која се у великој мери ослања на питања идентитета и расе, али и формализам и традиционализам ослоњени на белу, пре свега романтичарску песничку традицију. Марковић закључује да се тиме добија поетски израз који је истовремено идејно прогресиван, и формално конзервативан, и у раду се између осталог тумачи у кључу Ду Боисовог концепта двоструке свесности. Једно од централних питања овог поглавља јесте проблем дефинисања црног песничког гласа и кандидат Марковић разматра импликације које оно има на рецепцију радова Каунтија Калена.

Поглавље **Сонет расне и класне мржње: Клод Макеј** бави се песничким опусом Клода Макеја, мигранта са Јамајке који, како Милан Марковић истиче, у Харлемску ренесансу доноси радикални дух и бунт (пост)колоније. Марковић овде успоставља

паралеле са идејама тада популарног политичког лидера Маркуса Гарвија, из којих, како кандидат учачава, израстају идеје Панафриканизма и црног национализма, и истовремено везује рад Клода Макеја у његовој најплоднијој и најважнијој за Комунистичку Интернационалу. Марковић даље објашњава да Клод Макеј у збирци *Харлемске сенке* детаљно анализира живот у овој црној метрополи у истраживаном периоду, од индустрије забаве до тешког живота потлачених и радничке класе. Марковић истиче субверзиван начин коришћења Макејеве омиљене поетске форме елизабетинског сонета да искаже своје радикалне политичке идеје, трансформишући на тај начин традиционалну песму љубави у песму мржње.

У поглављу **Црвено и црно: Стерлинг Браун** Милан Марковић се бави песничким радом Стерлинга А. Брауна кога убраја у велике песнике Харлемске ренесансе упркос томе што се својим животом и радом пре везује за Вашингтон него за Њујорк. У његовом раду Марковић препознаје и анализира мешање академског и фолклористичког, традиционалног и модерног, митолошких личности и савремених музичких звезда, уз упадљиво присуство аутентичног јужњачког дијалекта и ритмичке каденце преузете из музике спиритуала, напева позива и одговора, блуза и цеза. У поглављу су темељно анализирани песме из Браунове прве збирке *Јужњачки друм* која је изашла током испитиваног периода, као и одређене песме написане током ових година, које су пак објављене касније. Тумачећи опус Стерлинга Брауна, Милан Марковић уједно истражује поетске везе између фолклора, популарне културе и политичке Левице.

Поглавље **Естета и пролетер у Харлему: Ленгстон Хјуз** разумљиво представља најобимнији део рада пошто се бави поезијом најпродуктивнијег и, како Марковић образлаже, најкомплетнијег песника Харлемске ренесансе, а вероватно и најпознатијег афроамеричког песника уопште. Милан Марковић анализира изузетно разноврсан песнички корпус из Хјузове педесетогодишње каријере, од расних песама инспирисаних афричком традицијом, преко протестне поезије као реакције на савремене политичке догађаје у САД, комунистичких песама надахнутих Русијом и радничким покретом, до црних националистичких песама из позне фазе Хјузовог стваралаштва. Како Марковић показује, Хјуз током читавог живота негује приступачан стил који његову поезију чини популарном и пријемчивом, и истовремено јој даје снажан активистички потенцијал. У овом поглављу посебно је истакнута важност популарне и масовне културе, која у великој мери представља инспирацију за песника који се уједно сматра зачетником цез поезије. Марковић затим истражује поделу на две различите фазе у Хјузовом стваралаштву, једну инспирисану примитивизмом, панафриканизмом и црним национализмом, и другу радикалну протестну и комунистичку. Кандидат напослетку закључује да у пресеку расног, класног и популарног, Хјуз ствара израз који превазилази епоху Харлемске ренесансе и трасира пут којим ће се афроамеричка поезија развијати до данас.

У **Закључку** кандидат резимира резултате свог истраживања.

Као обиман **Додатак** овом раду кандидат Милан Марковић приложио је широк избор из корпуса анализираних поезија, у властитом преводу на српски језик.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Marković, Milan i Tijana Parezanović. "Playing Loud but Real and Strong: The Tropes of Jazz in Michael Ondaatje's *Coming through Slaughter* " u *English Studies Today: Prospects and Perspectives* (ur. Zorica Đergović-Joksimović i Sabina Halupka-Rešetar). Novi Sad: Filozofski fakultet, 2014. (str. 259-270)

Marković, Milan. "Šta žena mora da čini: predstave ženstvenosti u poeziji Ursule Raker" u *Komunikacija i kultura: elektronski časopis za jezik, komunikaciju i kulturu*, Br. IV/2013 (str. 253-64). Beograd (originalni naučni rad)

Đurić, Miloš D., Milan Marković i Tijana Parezanović. "To Omit the Cheek and Save One's Face: Implications of the Triad of Culture on Literary Translation" u *Translation and Interpreting as Intercultural Mediation* (ed. Igor Lakić). University of Montenegro, Institute of Foreign Languages, 2013. (str. 75-82).

Parezanović, Tijana, Marković Milan i Artea Panajotović. "Archetypal Characters and Themes in McEwan's *Atonement* " u *Zborniku radova Jezik, književnost i mitologija* (str. 403-418). Beograd: Fakultet za strane jezike – Alfa univerzitet, 2013.

Marković, Milan i Tijana Parezanović. "Where Are the Romantics to Feed Me My Pill: Poetic Voice of Ursula Rucker" u: *Voicing the Alternative: Essays in Language and Literary Studies* (ur. Nikčević-Batrićević, Aleksandra i Marija Krivokapić), (str. 191-205). Nikšić: Filozofski fakultet, 2012.

Parezanović, Tijana, Marković Milan i Miloš D. Đurić. "Literature in the EFL and ESP Contexts " u: *Jezik struke: izazovi i perspektive* (str. 434-443). Beograd: Društvo za strane jezike i književnosti Srbije, 2011.

Marković, Milan. „Pokajnički palimpsest Brajoni Talis: Narativni slojevi i nepouzđani pripovedač Makjuanovog *Iskupljenja*“, u: *Savremena proučavanja jezika i književnosti*, Godina 2/knjiga 2, (str. 379-386). Kragujevac: FILUM, 2011.

Parezanović, Tijana i Milan Marković. "*Death by Water: Eyedentity and Other in Two Novellas by Joyce Carol Oates* ", u: *The Face of the Other in Anglo-American*

Literature (ur. Marija Knežević i Aleksandra Nikčević Batrićević), str. 165-172. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2011.

VII ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Полазећи од постављеног научног циља дисертације **Раса, политика и популарна култура у поезији Харлемске ренесансе** да се афроамеричка поезија писана у периоду Харлемске ренесансе истражи кроз призму расе, политике и популарне културе, аутор Милан Марковић је анализирао поетски опус четири песника овог периода, Каунитија Калена, Клода Макеја, Стерлинга Брауна и Ленгстона Хјуза у односу на дух времена у ком ова дела настају, оквирно двадесете и тридесете године двадесетог века, и непосредно после тога, до почетка Другог светског рата. Сумирајући своје ставове о њиховом стваралаштву, кандидат закључује да су у питању четири најзначајнија и најплоднија песника Харлемске ренесансе, и потврђује почетну хипотезу да се у њиховој поезији препознаје зачетак аутентичног афроамеричког поетског гласа који данас познајемо. Марковић у уводном поглављу поступно и аргументовано указује на неодвојивост афроамеричке поезије од питања расе и политике, али и сложену везу са популарном културом, како због њене политичке амбивалентности тако и због семантичке флуидности овог појма и његових манифестација. Уочену повратну спрегу између афроамеричког поетског стваралаштва и питања расе, политике и популарне културе кандидат је испитивао како на тематској и идеолошкој, тако и на формалној равни, пратећи развој сваког испитиваног песника понаособ.

Тако Милан Марковић у раду Каунтија Калена препознаје утемељеност у канонском, посебно романтичарском песништву у смислу форме, преко које истражује најпре расне и социјалне теме. Како Марковић закључује, Каленово бављење расом је уједно апстрактно и конкретно, и у његовом делу с једне стране препознаје филозофска питања подвојености афроамеричког идентитета, односа према религији и тековима западне цивилизације, виктимизације и начина превазилажења потлачености, а с друге критичку анализу свакодневног живота афроамериканаца у којој се читавају његова политичка уверења. Марковић овде истиче снажан утицај Ду Боисових естетских начела, идеја о подвојености америчке душе, двострукој свесности и завеси боје, посебно на ранију фазу Каленовог стваралаштва. Осим тога, Каленову поезију Марковић повезује и са идеологијом црног национализма Маркуса Гарвија, али и са примитивистичким тенденцијама у оквиру европског експресионизма и модернизма. Занимљиво је да Марковић у претходним истраживањима Каленовог опуса препознаје занемаривање левичарских и комунистичких идеја које су, како кандидат аргументовано доказује, и имплицитно и експлицитно присутне у његовој поезији, најпре кроз емпатију према економској и друштвеној маргини, а затим и кроз отворенији политички протест и политички активизам. Коначно, у смислу односа према популарној култури, Марковић у раду Каунтија Калена препознаје одјеке спиритуала, блуза и музичког перформанса уопште.

Марковић препознаје подједнаку урођеност у расно и политичко и у песничком стваралаштву Клода Макеја, уз напомену да је његова поезија у Харлемску ренесансу

донела, како кандидат наводи, дах анти-колонијалног деловања својственог карибским имигрантима. Милан Марковић у Макејевој поетици међутим уочава асертивност која каткад прелази у агресивност израза у песмама које позивају на обрачун са Западом – стварни или симболични. Макејеву позицију Марковић карактерише као комунистичку пре него националистичку, истичући честу тематизацију афроамеричког положаја потлачености која често прераста у отпор према капиталистичким тековинама и друштвеној неправди уопште. Иако у познијој фази Макејевог стваралаштва кандидат анализира његов заокрет од комунистичког ка националном и религијском, Марковић и овде препознаје континуирани отпор према капитализму и друштвеној неједнакости, те изводи закључак да се друштвени и економски ставови Клода Макеја нису суштински променили. Када је форма у питању, Марковић са посебном пажњом разматра Макејеву субверзивну употребу елизабетинског сонета, који уместо љубавне поезије служи као оквир за изражавање политичког активизма и протеста. Напоследку, истражујући Макејев однос према популарној култури, Марковић истиче да је он углавном негативан. Марковић закључује да за Клода Макеја доминантна култура, оличена у Холивуду и сличним институцијама, нема поштовања за аутентично црно искуство, већ практикује различите технике „избељивања“, апропријације и обезвређивања афроамеричког наратива.

Милан Марковић уочава делимично размимоилажење у поетици Стерлинга Брауна у односу на стваралаштво претходна два песника, између осталог и због тога што у анализи није пронашао елементе примитивизма, панафриканизма и црног национализма који су у великој мери карактерисали рад Макеја и Калена. Марковић наине осим тематске истиче и просторну и временску дислоцираност Браунове поезије у односу на остале изучаване песнике у овом раду. Кандидат заправо уочава јасну повезаност између општег пораста левичарских тенденција на америчкој културној и уметничкој сцени током тридесетих година прошлог века и Браунове поетике. Браун се окреће сиромашним становницима америчког југа, фармерима, наполичарима, скитницама и блуз музичарима, али и усменим предањима, песмама и умотворинама, које обрађује, како Марковић објашњава, у псеудо-народним формама, каткад и са графички обележеним дијалектом. Како кандидат закључује, Браун оживљава дијалекатски језик захваљујући академској студиозности, слуху и песничкој вештини, тако да народни говор у новој ери престаје да буде пуко средство за дискриминацију, већ илустрација богатства идиоматског језика и живота људи са америчког Југа. Када је форма у питању, Браун пише у различитим фолклорним облицима када тематизује пролетерске и синдикалне борбе радника које често имају фатални исход, а најпре у форми баладе. Марковић зато указује на комплексан однос између народне, популарне и масовне културе када је у питању Брауново стваралаштво, а који се посебно огледа и на плану форме (од предања, баладе, риболовачких прича, здравица, радничких и затвореничких песама, напева позива и одговора, до блуза), истичући да се уз Ленгстона Хјуза Стерлинг Браун сматра најзначајнијим блуз песником. Марковић управо у Брауновом раду на стварању блуз поезије препознаје важне смернице и правац у ком ће се даље развијати афроамеричка поезија.

За Милана Марковића поезија Ленгстона Хјуза током двадесетих и тридесетих година прошлог века како обимом, тако и формалним и идејним захватом представља

сублимацију рада остала три песника, нарочито у домену бављења популарном културом. Марковић кроз Хјузово стваралаштво прати идеолошки развој песника од национализма ка радикалној левици и комунизму. Од позивања на остварење континуитета са афричким наслеђем до позивања да се Афроамериканци придруже борби пролетера, Хјуз постепено прелази, како Марковић закључује, са расне на класну парадигму. Марковић пак највећи допринос Ленгстона Хјуза у историји афроамеричке поезије препознаје у његовом бављењу феноменима популарне културе у поезији и развијању сопствене цез поетике. Осим тога, Марковић објашњава да Хјуз током тридесетих година позајмљује и друге популарне жанрове, попут револуционарне баладе и напева, и почиње да се занима за перформативност у поезији коју изводи и уз музичку пратњу. Марковић посебно истиче да музичку пратњу Хјуз инкорпорира у поезију као њен интегрални део. Напоследку, популарна култура у форми масовних медија (рекламе, радијског програма, филма итд.) улази у Хјузову поезију као оквир за критику капитализма и конзумеризма. Како Милан Марковић закључује, у Хјузовој поезији масовна култура престаје да буде државни апарат за успостављање и одржавање хегемоније и почиње да делује субверзивно, те подрива систем и преиспитује постојећи поредак. У том смислу за Марковића Хјуз представља претечу постмодернистичких уметника.

Милан Марковић је у својој дисертацији успешно доказао хипотезе које је поставио на почетку рада, тако да се питања расе, политике и популарне културе показују као незаобилазна у оквиру истраженог корпуса. Марковић, међутим, истиче да је у току истраживања уочио доминантно левичарско као и радикално комунистичко усмерење које није предвидео у почетним хипотезама, најпре због занемаривања или подређивања политичких компоненти расним, између осталог због различитих идеолошких профила претходних истраживача. Кандидат указује на неопходност даљих истраживања ове врсте, кроз анализу наслеђа левике у књижевности и култури. Коначно, анализирајући улогу популарне културе у пресеку са питањима расе и политике, Милан Марковић закључује да су се ставови песника према овом феномену брзо мењали, како са развојем масовне културе тако и са све већим интересовањем за црно фолклорно наслеђе. Марковић на крају указује на потребу даљих истраживања која би питања расе, политике и популарне културе у афроамеричкој поезији и култури истражила и у периодима након Харлемске ренесансе.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Промишљеним и теоријски чврсто утемељеним, али и свежим ишчитавањем песничких збирки одабраних по чврстим и јасним критеријумима, кандидат је у дисертацији РАСА, ПОЛИТИКА И ПОПУЛАРНА КУЛТУРА У ПОЕЗИЈИ ХАРЛЕМСКЕ РЕНЕСАНСЕ дошао до читавог низа истински иновативних увида и закључака. Милан Марковић показује изванредно познавање како културноисторијског и политичког контекста у коме су стварали неки од најзначајнијих представника Харлемске ренесансе: Каунти Кален, Клод Макеј, Стерлинг Браун и Ленгстон Хјуз, тако и њихове поетике. Кандидат је у овој дисертацији потврдио своју способност за анализу књижевноуметничког текста, његово сагледавање у теоријском и историјском контексту

из кога потиче, као и способност доношења самосталног критичког суда. Своје закључке је изложио прегледно и систематично, јасним и прецизним научним језиком, који читаоцу несумњиво олакшава сналажење у сложеној проблематици ове дисертације. Коначно, у дисертацији кандидата Милана Марковића видан је обиман преводилачки рад чији се резултати налазе у Прилогу дисертације, а који представља посебан допринос српској англистици.

IX ПРЕДЛОГ

На основу свега изложеног, Комисија сматра да је Милан Марковић обрадом теме под насловом **РАСА, ПОЛИТИКА И ПОПУЛАРНА КУЛТУРА У ПОЕЗИЈИ ХАРЛЕМСКЕ РЕНЕСАНСЕ** написао вредно научно дело, од несумњивог значаја за српску англистику и науку о књижевности. Због тога предлажемо Наставно-научном већу Филолошког факултета у Београду да ову докторску дисертацију прихвати, а кандидату одобри приступ усменој одбрани рада.

У Београду, 10. маја 2021. године

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. др Александра Вукотић, доцент, америчка књижевност, 2018, Филолошки факултет Универзитета у Београду
2. др Радојка Вукчевић, редовни професор, америчка књижевност, 2005, Филолошки факултет Универзитета у Београду
3. др Дубравка Ђурић, теорија медија, 2016, Факултет за медије и комуникације Универзитета Сингидунум